

Systémy dodávania dokumentov využívané v Slovenskej republike

Katarína Marušiaková a Daniela Tóthová

Univerzitná knižnica v Bratislave

mmvs@ulib.sk, ill@ulib.sk

INFORUM 2004: 10. konferencia o profesionálnych informačných zdrojoch
Praha, 25.- 27.5. 2004

Abstrakt: Systémy dodávania dokumentov (DD) si získavajú čoraz významnejšie miesto v oblasti medziknižničných výpožičných služieb. Používatelia knižníc požadujú rýchle a kvalitné služby, za ktoré sú často ochotní zaplatiť. A práve takéto požiadavky môžu systémy dodávania dokumentov uspokojiť. Slovenské knižnice sa oboznámili s fungovaním systémov DD prostredníctvom nemeckej služby JASON, ktorá bola na Slovensku veľmi obľúbená a využívaná. V súčasnosti si však získavajú popularitu mnohé ďalšie zahraničné systémy DD.

Príspevok poskytuje prehľad využívania jednotlivých zahraničných (českých a ďalších) systémov DD v slovenských knižniciach. Prostredníctvom prieskumu sme zisťovali situáciu v slovenských knižniciach, ktoré pracujú ako centrá MMVS ale aj v ďalších vedeckých a akademických knižniciach. Na základe výsledkov prieskumu sa pokúsime o zhrnutie a načrtnutie perspektív ďalšieho využívania a záujmu o systémy DD.

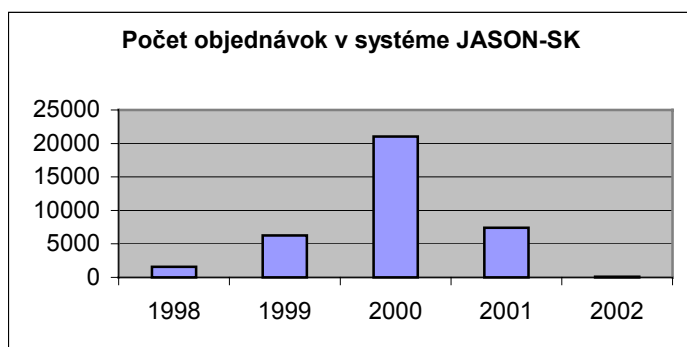
Keďže žiadna knižnica nie je v súčasnosti schopná uspokojovať požiadavky svojich čitateľov výlučne zo svojich fondov, medziknižničné výpožičné služby nadobúdajú čoraz väčší význam. Okrem klasických foriem požičiavania dokumentov – kníh a získavania xerokópií článkov z časopisov prostredníctvom pošty – si popularitu získalo aj dodávanie dokumentov v elektronickej forme priamo do počítača používateľa alebo čitateľa, ktorý žiadaný dokument (článok) potrebuje. Takýto spôsob získavania dokumentov funguje prostredníctvom elektronických systémov dodávania dokumentov (v angličtine document delivery, ďalej DD).

Systémy dodávania dokumentov vytvárajú knižnice, združenia knižníc alebo iné organizácie (aj komerčné) s cieľom poskytovať dokumenty zo svojich fondov. Používateľsky priateľské internetové rozhranie umožňuje registrovanému používateľovi priamo vyhľadať konkrétny dokument – žiadanú knihu, časopis alebo dokonca článok z časopisu v ponúkaných online databázach alebo katalógoch a objednať ho prostredníctvom elektronického formulára. V závislosti od typu systému si používateľ môže vybrať zo zoznamu knižníc, ktoré dokument vlastní (napr. v systéme Subito), alebo nevie, do akej knižnice je požiadavka smerovaná, pretože rozosielanie objednávok riadi systém (napr. JASON, GBV – tento systém ponúka zoznam knižníc, ktoré dokument vlastní, s možnosťou odstránenia tých, do ktorých požiadavku smerovať nechceme). Systém, resp. knižnica, ktorá objednávku vybavuje, potom priebežne používateľa informuje o stave objednávky. Dokument je používateľovi doručený formou, akú si zvolil v objednávke – prostredníctvom e-mailovej pošty, klasickou poštou alebo faxom (doručenie poštou a faxom býva drahšie). Systémy zvyčajne garantujú lehotu dodania dokumentu, pričom je možné zvoliť si bežnú službu (obyčajne do 3 pracovných dní) alebo expresnú službu (24 hodín, Britská knižnica garantuje dodanie do dvoch hodín, tomu však zodpovedajú aj ceny za dodanie). Platby za objednané dokumenty môžu byť uskutočnené zvyčajne dvoma spôsobmi: používateľ má v systéme predplatené konto (vopred zašle určitú sumu alebo si objednávky predplatí inak – napr. známe TANy v JASONE), alebo platí až za uskutočnené objednávky faktúrami – tie môžu byť zasielané pri každej objednávke

alebo súhrnne za určité obdobie či po určitom počte uskutočnených objednávok. Žiadny zo systémov neposkytuje dokumenty a výpožičky bezplatne.

JASON-NRW a JASON-SK

Slovenskí knihovníci a používatelia sa prvýkrát oboznámili so systémami dodávania dokumentov prostredníctvom JASONu (Journal Articles Sent ON Demand). Tento systém zohral na Slovensku významnú úlohu v tom, že naučil knihovníkov pracovať so systémom objednávanie dokumentov, ukázal im nové možnosti získavania dokumentov a otvoril tak nové možnosti pre rozvoj knižničných služieb, s dôrazom na oblasť MVS. Slovenské knižnice vstupovali do systému cez www stránku Univerzitnej knižnice v Bratislave a mali možnosť využívať nemecký systém JASON-NRW ako aj regionálnu službu JASON-SK (aplikácia nemeckého systému pre SR), ktorá s nimi komunikovala v slovenskom jazyku, databáza JADE (článková databáza, ktorá bola súčasťou JASON, prepojená na objednávky) bola obohatená o záznamy slovenských periodík z CEZL (dnes súborný katalóg periodík - SKP) a o slovenskú národnú bibliografiu. Prepojenie systémov v SR a v Nemecku zabezpečovali Univerzitná knižnica v Bielefelde (jedna z dodávajúcich knižníc JASONu) a Univerzitná knižnica v Bratislave (UKB) v rámci projektu KOBIB (Kooperačný systém Bielefeld-Bratislava) a to od roku 1996. Projekt bol síce oficiálne ukončený v roku 1998, využívanie služby JASON-SK však pokračovalo aj naďalej a až do konca roku bolo 2000 pre používateľov v SR bezplatné. Vedenie UKB sa aj v ďalších rokoch snažilo, aby táto služba bola bezplatná pre slovenských používateľov aj keď nemecká strana služby začala účtovať. UKB pokrývala aspoň časť nákladov za tieto služby z mimorozpočtových zdrojov a zároveň sa jej podarilo vytvoriť osobitný režim spolupráce s nemeckým partnerom a znížiť poplatok za objednávky z 11 DEM (cena za 1 TAN v NSR) na 6 DM (neskôr asi 3 Euro). Slovenské knižnice platili jednotný poplatok 150,- Sk za objednávku z Nemecka a 50,- Sk za objednávku v rámci SR. V roku 2003 sa zmenili podmienky využívania systému JASON-NRW na nemeckej strane: fondy poskytujúcich knižníc sa obmedzili na Univerzitnú knižnicu v Bielefelde. Tým sa výrazne znížili možnosti získania článkov z tohto systému. V súčasnosti systém JASON už nie je možné využívať.

	1998	1999	2000	2001	2002
Počet objednávok	1574	6259	21012	7401	91
Počet objednávajúcich inštitúcií	53	80	57	59	59

Keďže v súčasnej dobe už knižnice nemajú možnosť využívať systém JASON-SK a žiadny podobný systém na Slovensku zatiaľ nefunguje, slovenskí knihovníci musia hľadať iné

možnosti získavania dokumentov prostredníctvom systémov dodávania dokumentov. Aby sme zistili, aká je situácia vo využívaní týchto systémov, urobili sme prieskum týkajúci sa systémov dodávania dokumentov a práce s nimi v slovenských knižniciach. V prieskume sme sa zamerali najmä na centrá MMVS v SR: Univerzitnú knižnicu v Bratislave, Slovenskú národnú knižnicu v Martine, Centrum vedecko-technických informácií SR v Bratislave a Ústrednú knižnicu Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Do prieskumu sme zaradili ďalej štátne vedecké knižnice, vedecké a akademické knižnice, ktoré sú najčastejšími objednávateľmi zahraničných xerokópií. Z 39 zaslaných dotazníkov sa nám vrátilo 20, plus 2 písomné odpovede (teda nie vyplnený dotazník, ale iba slovný komentár).

	Centrá MMVS	Akademické knižnice	Vedecké knižnice	Spolu
Počet zaslaných dotazníkov	4	28	7	39
Počet odpovedí	4	13 (+1)	3 (+1)	20 (+2)

V dotazníku sme knižniciam položili otázku, aké existujúce systémy DD v súčasnosti využívajú. Zároveň sme zisťovali, či poznajú podmienky ich využívania a tiež nás zaujímali dôvody knižníc pre ich využívanie, resp. nevyužívanie. Položili sme teoretickú otázku či by podobné systémy knižnice využívali, keby na Slovensku existovali, za akých podmienok a aký systém fungovania by uprednostnili. Prieskum sa týkal aj technického vybavenia knižníc ako jednej z podmienok fungovania systémov DD. Posledná otázka sa týkala vedomostí knihovníkov o právnych obmedzeniach pri využívaní DD.

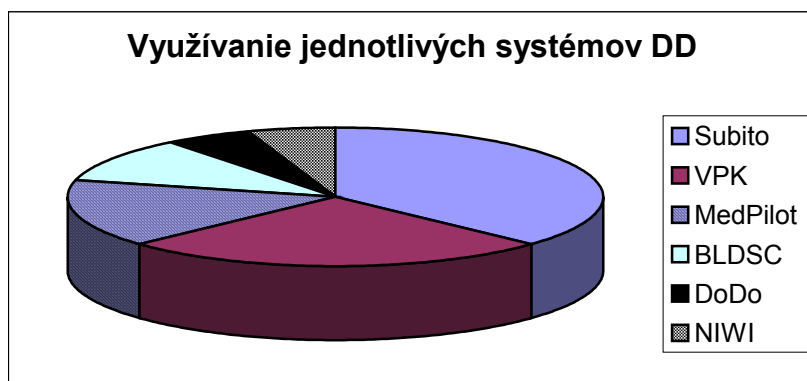
1. Využívanie existujúcich systémov DD:

Na otázku „Využívate systémy dodávania dokumentov?“ všetky centrá MMVS uviedli, že systémy DD využívajú a objednávajú v nich priamo. Z ostatných knižníc 5 uviedlo samostatné objednávanie, 10 objednáva cez centrá MMVS a 5 uviedlo, že v systémoch DD neobjednáva. Z toho vyplýva, že niektoré knižnice využívajú priamo systémy DD, ale z niektorých systémov si objednávajú aj prostredníctvom centier MMVS.

Z konkrétnych systémov knižnice uvádzali využívanie nasledovných:

Názov systému:	Počet knižníc, ktoré ho využívajú:	Záujem o využívanie systému v budúcnosti:
Subito	7	11
VPK	5	5
MedPilot	3	4
BLDSC	2	11
DoDo	1	9
NIWI	1	2
OCLC	-	4

Posledný stĺpec tabuľky uvádza systémy, ktoré by knižnice chceli využívať (za predpokladu, že by na to mali finančné, technické a personálne podmienky).

Systémy DD sa na Slovensku začali využívať koncom 90-tych rokov minulého storočia. Okrem obľúbeného systému JASON sa najskôr využíval systém NIWI – od roku 1998. Od roku 1999 sa začali využívať INVIK (predchodca VPK) a BLDSC. Začiatkom nového tisícročia slovenskí knihovníci „objavili“ SUBITO, ktoré sa začalo významnejšie využívať po obmedzení činnosti JASONu (od roku 2002). V roku 2002 sa začal využívať aj MedPilot a od roku 2003 DoDo.

Z dôvodov, prečo knižnice majú záujem využívať systémy DD je na prvom mieste snaha o zvyšovanie kvality knižničných služieb v jednotlivých knižniciach (uviedlo 17 knižníc), ich rýchlosť (12), kvalita systémov DD (9), záujem čitateľov (8), finančná výhodnosť a prehľad o platbách (6 knižníc). Zaujímali nás aj príčiny nezájmu. Najčastejšou uvedenou príčinou bol nedostatok finančných prostriedkov, nedostatočné technické vybavenie, tendencia pokračovať v objednávaní cez centrá MMVS. Ďalšími príčinami bol nedostatok pracovníkov a ich odborná nepripravenosť, nedostatočné informácie a jazykové bariéry.

Najvyužívanejšie zahraničné systémy dodávania dokumentov v SR sú:

Subito (subito, tal. – ihneď, okamžite): www.subito-doc.com

V nemeckom projekte subito sa spojilo 26 knižníc z Nemecka, Rakúska a Švajčiarska, aby vytvorili spoločný systém pre dodávanie dokumentov. Zahraničné knižnice môžu využívať Službu pre knižnice (Library Service) systému. V tomto type služby je možné objednávať iba dodávanie článkov a kópií statí z kníh a zborníkov v bežnej dodávacej lehote (nie je možné žiadať výpožičky kníh ani expresné dodávanie dokumentov). V Službe pre knižnice sa môžu zaregistrovať národné knižnice, štátne knižnice, univerzitné knižnice, regionálne knižnice, knižnice vysokých a stredných škôl, verejné knižnice, špecializované knižnice (podporované z verejných prostriedkov). Registrovaní používatelia cez používateľské rozhranie môžu prehľadávať tieto databázy: časopisy (SUBITO ZDB), články (ADI), ako aj katalógy kníh, zborníkov a dizertačných prác: súborný katalóg VK97, súborný katalóg regiónu Bavorska BVB, súborný katalóg regiónu juhozápadného Nemecka SWB, súborný katalóg regiónu severozápadného Nemecka GBV a lokálny katalóg Nemeckej ústrednej knižnice pre medicínu v Kolíne DZBMed.

Subito ponúka dve možnosti spôsobu elektronického dodania objednaných článkov: e-mailom alebo vystavením na internete, s možnosťou stiahnutia na počítač používateľa (FTP). Ďalej je možné dodať dokumenty poštou alebo faxom. Používateľ si môže vybrať ktorúkoľvek z uvedených možností. Pri dodávaní prostredníctvom e-mailu si používateľ môže vybrať formát

dokumentu: PDF alebo viacstránkový TIFF. V prípade, že objednávka nemôže byť uspokojená, alebo boli uvedené nesprávne bibliografické údaje, dostane používateľ oznam na e-mailovú adresu.

Poplatky za dodávanie dokumentov pre Library Service	
Elektronické dodanie dokumentu	3 eurá
Dodanie dokumentu poštou	5 eur
Dodanie dokumentu faxom	6 eur

Pre knižnice je výhodné, že systém Subito faktúruje objednávky centrálné. Na centrálnej fakturácii objednávok participuje 19 z 26 dodávateľských knižníc Subito. Používateľ už pri objednávaní vidí, ktoré knižnice to sú, a môže si podľa toho vyberať, do ktorej z nich bude svoju objednávku smerovať. V prípade, že si vyberie knižnicu, ktorá neumožňuje centrálnu fakturáciu, môže si vybrať, či mu bude odoslaná faktúra za jednotlivú objednávku, alebo za viacero objednávok v konkrétnej knižnici za určité časové obdobie.

Virtuální polytechnická knihovna: www.vpk.cz/

Známy a obľúbený systém nielen v ČR ale aj na Slovensku. Je zameraný najmä na technické odbory, združuje knižnice Českého vysokého učení technického v Prahe, Technickej univerzity v Liberci, Univerzity Pardubice, Vysokej školy chemickotechnologickej v Prahe, Vysokého učení technického v Brne a Západočeskej univerzity v Plzni, Státní technickou knihovnu, Moravskoslezskou vědeckou knihovnu v Ostrave a Studijní a vědeckou knihovnu Plzeňského kraje. Okrem poskytovania služieb buduje aj Súborný katalóg časopisov VPK a koordinuje ďalšie činnosti zúčastnených knižníc. Systém riadi Servisné centrum pre techniku a súvisiace prírodné vedy, ktoré sídli v Štátnej technickej knižnici v Prahe.

VPK neumožňuje žiadať výpožičky kníh z fondov zúčastnených knižníc, je zameraný iba na dodávanie kópií článkov, a to prostredníctvom dvoch služieb: štandardnej – doručenie kópií elektronickou poštou do 48 – 72 hodín alebo ich odoslanie do dvoch pracovných dní pri zasielaní klasickou poštou. Expresná služba zaručuje odoslanie dokumentu do 24 hodín (v prípade poštového odoslania sa využíva expresná pošta), neposkytujú ju však všetky zúčastnené knižnice. Platby za uskutočnené objednávky sa strhávajú zo zákaznickeho konta, ktoré musí mať zriadené každý používateľ systému.

MedPilot: www.medpilot.de/

Ide o systém dodávania dokumentov zameraný prevažne na medicínu a príbuzné odbory. Vznikol z iniciatívy Nemeckej ústrednej knižnice pre medicínu v Kolíne (DZBM – Deutsche Zentralbibliothek für Medizin) a Nemeckého inštitútu pre informácie a dokumentáciu v medicíne (DIMDI – Deutsches Institut für Medizinische Information und Dokumentation). Registrovaným používateľom systém umožňuje vyhľadávať a objednávať dokumenty z fondov DZBM aj jej oddelenia pre výživu a životné prostredie v Bonne, a to kópie článkov a častí kníh, ako aj výpožičky kníh. Keďže katalógy DZBM sú začlenené aj v databázach systému Subito, články a knihy z fondu DZBM je možné objednávať aj v tomto systéme. Vyskytli sa však už prípady, že konkrétny článok nebolo možné objednať cez Subito, avšak MedPilot to umožňoval. Okrem katalógov DZBM umožňuje prehľadávať aj rôzne databázy, napríklad Medline, databázy vydavateľov časopisov, ako sú Springer, Thieme alebo Kluwer, katalóg americkej Národnej lekárskej knižnice a pod.

MedPilot rozdeľuje svojich používateľov do používateľských skupín (skupiny 1 – 3, systém nemá zvyhodnené ceny pre knižnice). Cena za bežné dodanie článku je 4 Euro, expresné dodanie článku emailom do 24 hodín je 10 Eur, superexpresné dodanie článku do 2 hodín stojí až 25,50 Euro. Podľa cenníka Nemeckej ústrednej knižnice pre medicínu sa pritom ku klasickým objednávkam MMVS, ktoré do knižnice prídu poštou, faxom alebo emailom, účtuje dodatočných 2,50 eur (je teda výhodné používať objednávkový systém MedPilot alebo Subito).

Centrum pre dodávanie dokumentov Britskej knižnice (British Library Document Supply Centre – BLDSC): www.bl.uk/services/document/dsc.html

Vzniklo v roku 1973 ako oddelenie pre výpožičky (British Library Lending Division) zlúčením Národnej ústrednej knižnice (National Central Library) v Londýne a Národnej vedeckej a technickej knižnice pre výpožičky (National Lending Library for Science and Technology), v meste Boston Spa na severe Anglicka. Jeho prvotnou funkciou bolo poskytovať výpožičky a kópie dokumentov pre celý knižničný systém Veľkej Británie. V 70. rokoch sa postupne rozširoval rozsah služieb, ktoré oddelenie poskytovalo a tieto sa sprístupnili aj zahraničným zákazníkom. Rovnako začali do poskytovania služieb prenikať nové technológie, ktoré sa stali jej neoddeliteľnou súčasťou. V roku 1985 sa zmenil názov oddelenia na Centrum dodávania dokumentov Britskej knižnice – British Library Document Supply Centre.

Internetové rozhranie poskytuje priamy prístup k zbierkam BLDSC, všetkým informáciám o nich a službám dodávania dokumentov. Požiadavky sa BLDSC snaží vybaviť do 48 hodín. Okrem toho ponúka aj expresnú službu (Rush Service), čo je nepretržitá služba, ktorá zaručí odoslanie dokumentu do 2 hodín. Väčšina požiadaviek registrovaných zákazníkov je vybavená prostredníctvom leteckej pošty, ale obľúbenými sú aj dodávky prostredníctvom systému Ariel a faxu. Objednávanie dokumentov pre registrovaných používateľov môže byť uskutočnené dvomi základnými spôsobmi a ďalšími dodatočnými metódami:

- Po vyhľadaní dokumentu v online katalógu Britskej knižnice (British Library Public Catalogue – <http://blpc.bl.uk/>) sa používateľovi ponúka možnosť objednania dokumentu, objednávka sa potom odošle priamo do BLDSC.
- Prostredníctvom elektronickej žiadanky ARTTel v službe ARTWeb (www.bl.uk/services/document/artwebin.html). Tento spôsob je najrýchlejší a poskytuje aj možnosť zrušenia objednávky do 15 minút od jej zadania.

Ďalšími alternatívami sú objednávanie prostredníctvom faxu (FAXLine), cez rozličné online databázy alebo aj na klasických IFLA žiadankách. Okrem služieb dodávania dokumentov a poskytovania výpožičiek Britská knižnica ponúka službu Backup Search, teda možnosť vyhľadania žiadaného dokumentu a jeho dodania z fondov aj iných knižníc Veľkej Británie a Írska.

Za registráciu v BLDSC sa neplatí, platí sa iba za dodávanie dokumentov a ďalšie poskytnuté služby. Po registrácii získa zákazník zákaznícke číslo (Customer Code) a heslo, ktoré umožňuje prístup k automatickým objednávacím systémom. Platby za poskytnuté služby je možné uskutočniť dvoma spôsobmi: depozitné konto (deposit account) ponúka možnosť platieb vopred tak, že zákazník vloží na svoje konto určitú sumu. Každý mesiac potom dostáva výpis zo svojho účtu s podrobným rozpisom všetkých výpožičiek a platieb. Druhou možnosťou sú platby prostredníctvom faktúr (billing account), ktoré sú odosielané každý mesiac alebo podľa využitých služieb. V cene za dodanie dokumentov nie sú zahrnuté

poplatky za autorské práva. Tie sa účtujú pri zasielaní iba niektorých kópií dokumentov (v závislosti od dohôd s Úradom pre udeľovanie autorských práv a Centrom pre autorizáciu dokumentov). Pri každom dokumente môžu byť rôzne, často závisí aj od dátumu vydania dokumentu. Za výpožičky kníh sa neplatia žiadne poplatky za autorské práva. Za dodanie článku leteckou poštou sa platí v BLDCS 12 Eur. (Poplatky za ďalšie služby je možné nájsť v cenníku BLDCS: www.bl.uk/services/document/pricesos.html)

NIWI : http://www.niwi.knaw.nl/en/bibliotheek/informatie_documentleverantie/toon

Systém document delivery NIWI je systémom Holandského inštitútu pre vedecké informačné služby (Nederlands Instituut voor Wetenschappelijke Informatiediensten), ako súčasť Kráľovskej holandskej akadémie umení a vied (KNAW). NIWI bolo formálne založené v roku 1997 zlúčením šiestich existujúcich inštitútov. Cieľom NIWI v oblasti DD je poskytovanie informácií z vlastnej zbierky periodík prevažne biomedicínskeho zamerania. Od roku 2003 spolupracuje s Nemeckou ústrednou knižnicou pre medicínu v Kolíne (DZBM – Deutsche Zentralbibliothek für Medizin). Dodávanie dokumentov je určené špecifickým používateľským skupinám (vedeckí a akademickí pracovníci, oblasť školstva, zdravotníctva), nie pre komerčné organizácie a súkromné osoby. Poplatok za zaslanie článku do 20 strán e-mailom je 12,50 EUR, pri zásielke poštou je príplatok 3,00 EUR. Platby sa uskutočňujú prostredníctvom faktúr, ktoré NIWI vystavuje mesačne.

2. Podmienky využívania systémov DD:

Pri vyhodnocovaní otázok, týkajúcich sa podmienok, za akých sú alebo by boli slovenské knižnice ochotné využívať systémy DD, sme zistili: v prípade platieb za služby systému DD by knižnice uprednostnili platby prostredníctvom kumulovaných faktúr za určité obdobie (15 knižníc) alebo prostredníctvom predplateného konta (7 knižníc). V skutočnosti je však výhodnejšie využívať predplatené kontá, pretože odpadávajú poplatky za bankové prevody. Z centier MMVS uviedli iba dve knižnice, že popri platbe prostredníctvom faktúr využívajú aj predplatené kontá.

Voči svojim čitateľom všetky centrá MMVS uplatňujú pevné poplatky podľa cenníka za MMVS. Ostatné knižnice účtujú, alebo by v prípade využívania systémov účtovali, plnú sumu za dodanie dokumentu, podľa cenníka konkrétneho systému (13 knižníc). Iba 3 knižnice uviedli, že by stanovili určitý pevný poplatok. Národná komisia pre služby doporučila na svojom druhom zasadnutí zjednotiť poplatky za kópie dodané prostredníctvom MMVS, teda knižnice by nemali účtovať skutočné náklady v plnej cene. Forma účtovania poplatku čitateľom je však v kompetencii jednotlivých knižníc, takže záleží na konečnom rozhodnutí každej z nich.

Knižnice by najčastejšie preferovali pri komunikácii so systémom DD slovenský alebo český jazyk (17 knižníc), prípadne anglický (16) a nemecký jazyk (4 knižnice). Podľa výsledkov prieskumu situácie v službách MVS a MMVS na Slovensku z roku 2002 sme očakávali vyššie zastúpenie nemeckého jazyka vo využívaní systémov DD. Pravdou však ostáva, že angličtina je najrozšírenejším komunikačným jazykom a všetky nemecké systémy DD majú aj rozhranie v anglickom jazyku.

3. Teoretické predpoklady na fungovanie systému document delivery na Slovensku:

Na Slovensku zatiaľ žiadny systém document delivery nefunguje. Snahy o vybudovanie takéhoto systému boli načrtnuté spustením dodávateľskej služby JASON-SK. Tento sa však nerozšíril, príčinou bolo hlavne nedostatočné technické vybavenie knižníc (najmä nedostatok

skenerov). V súčasnosti sa podmienky knižníc zlepšili. V prípade, že by takýto systém fungoval, väčšina knižníc uviedla, že by ho využívala; 18 knižníc by malo záujem o pasívne využívanie (t.j. iba žiadanie dokumentov z fondov iných knižníc), 15 knižníc by bolo ochotných poskytovať dokumenty iným knižniciam v elektronickej forme. Záujem teda je, napriek tomu, že iba 13 knižníc uviedlo, že má k dispozícii skener, prostredníctvom ktorého by mohli články prevádzať do elektronickej formy. Technické vybavenie vedeckých a akademických knižníc je na relatívne dobrej úrovni; 19 knižníc má dostatočne rýchle a kvalitné pripojenie na internet a k dispozícii e-mailovú schránku, programové vybavenie na otváranie grafických súborov tiež nie je problémom (17 knižníc), iba 1 knižnica uviedla, že nemá tlačiareň (išlo o akademickú knižnicu).

4. Právne otázky využívania systémov document delivery.

Napriek tomu, že 17 knižníc odpovedalo kladne na otázku, či majú informácie o obmedzeniach, ktoré stanovuje autorský zákon pri objednávaní a zhotovovaní kópií v knižniciach, je otázne, do akej miery sú knižnice informované. Ďalším problémovým okruhom je dodržiavanie autorských práv krajiny, v ktorej konkrétny systém DD funguje. Zatiaľ nebol publikovaný výklad nového autorského zákona (Zákon č. 618/2003 Z.z.) pre oblasť knižničných služieb, takže informácie, ktoré knižnice o autorskom zákone majú, nie sú úplné.

Záver

Z uvedeného prieskumu vyplýva, že slovenské knižnice, ale najmä centrá MMVS, si uvedomujú výhody objednávanie dokumentov cez systémy DD a vo veľkej miere ich začínajú využívať. Na rozdiel od výpožičiek fyzických dokumentov, s dodávaním ktorých sú spojené rôzne problémy (colné odbavenie, väčšie finančné náklady a pod.), objednávanie kópií dokumentov, a to najmä elektronickou cestou, je dostupné širšiemu okruhu knižníc, a to najmä veľkých vedeckých a akademických. Dodávanie dokumentov v elektronickej forme prostredníctvom systémov document delivery zvyšuje úroveň knižničných služieb, spokojnosť čitateľov, je pre knižnice finančne výhodnejšie a v mnohých prípadoch dopĺňa nedostatočnú akvizíciu a profiláciu fondov.

V Slovenskej republike zatiaľ takýto systém nefunguje, čiastočným krokom týmto smerom bol systém JASON-SK, jeho fungovanie však zaniklo. Slovenské knižnice preto využívajú zahraničné systémy DD, najpriateľnejšie a najbližšie sú najmä české systémy VPK a v budúcnosti ním bude aj DoDo Národní knihovny ČR. Oblíbenými sú nemecké systémy Subito a MedPilot. V najbližšej budúcnosti však bude nevyhnutné vytvoriť systém dodávania dokumentov aj na Slovensku.

Literatúra:

The British Library. Document Supply [online]. London : The British Library. [cit. 2004-04-13]. Dostupné z www: <http://www.bl.uk/services/document/dsc.html>

KLENOVÁ, D. Kópie zahraničných dokumentov ľahko a rýchlo – systém JASON. *Itlib. Informačné technológie a knižnice*. 2001, roč. 5, č. 4. Dostupné z www: <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib014/jason.html>

KLENOVÁ, D. Systém JASON v rokoch 1997-2001. *Bulletin Slovenskej asociácie knižníc*. 2002, roč. 10, č. 2, s. 57-59.

Národná komisia pre služby [online]. Martin : Slovenská národná knižnica, posl. úprava november 2003. [cit. 2004-04-13]. Dostupné na www.snk.sk/sluzby/snk_main_sluzby.html.

MARUŠIAKOVÁ, K.; TÓTHOVÁ, D. Prieskum situácie vo využívaní MVS na Slovensku. *ITlib. Informačné technológie a knižnice*. 2002, roč. 6, č. 3, s. 30-35. Dostupný z www: <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib023/marusiakova.htm>

MedPilot. Virtuelle Fachbibliothek Medizin [online]. Köln : Deutschen Zentralbibliothek für Medizin. [cit. 2004-04-13]. Dostupné z www: <http://www.medpilot.de/>

NIWI. Document delivery. Amsterdam : NIWI. Last modified: 16-03-2004. [cit. 2004-04-13]. Dostupné z www: http://www.niwi.knaw.nl/en/bibliotheek/informatie_documentleverantie/toon

Subito. Document Delivery Service [online]. Berlin : subito Association. 2002. [cit. 2004-04-13]. Dostupné z www: <http://www.subito-doc.com/>

Virtuální polytechnická knihovna [online]. Praha : STK. 2001. [cit. 2004-04-13]. Dostupné z www: <http://www.vpk.cz/>